

TRNOVIT PUT KA DEMOKRATIJI: METAFORA PUTANJE U KONCEPTUALIZACIJI PROCESA TRANZICIJE U SRBIJI

Sažetak: O procesu demokratizacije obično se govori kao o prelaženju određenog puta, kojim država putuje ka određenom cilju. Istraživanja u teorijskom okviru kognitivne lingvistike o ovakvoj upotrebi termina koji u jeziku primarno označavaju kretanje pronalaze manifestacije metafore PUTANJE i njenih podmetafora. Cilj istraživanja jeste da na primerima prikupljenim iz elektronskih izvora analizira tranzicioni diskurs koji se odnosi na Srbiju u desetogodišnjem periodu od 2000. do 2010. godine, i identifikuje pojmovna preslikavanja iz domena putovanja koja se upotrebljavaju u konceptualizaciji napretka koji je zemlja načinila u procesu tranzicije, kao i da ilustruje taj napredak kroz prizmu jezika koji ga opisuje. Glavni zaključak na osnovu izvršene analize jeste da je metafora PUTANJE veoma prisutna u oblikovanju diskursa o procesu demokratizacije i reformi srpskog društva, kao i da se praćenjem njenih manifestacija u analizi primarnog i sekundarnog političkog diskursa mogu donositi zaključci o stepenu uspeha zemlje u ovom dugom i teškom procesu.

Ključne reči: pojmovna metafora, putanja, demokratija, Srbija, srpski jezik, engleski jezik.

1. UVODNA RAZMATRANJA

1.1. Teorijski okvir istraživanja

Proučavanje jezika koji se upotrebljava u političkom diskursu veoma je važno kako sa lingvističkog, tako i sa stanovišta uticaja koji ovakav diskurs ima na svoje primaoce. Teorijski okvir pod kojim se u ovom radu pristupa analizi političkog diskursa jeste teorija pojmovne metafore (Lakoff/Johnson 1980) i kritičke analize metafora (Charteris-Black 2004). Pod pojmovnom metaforom podrazumeva se mehanizam pomoću koga se, na osnovu elemenata svakodnevnog iskustva, razumeju apstraktni pojmovi (Lakoff/Johnson 1980). U okviru kognitivne lingvistike metafora se definiše kao preslikavanje iz jednog pojmovnog domena u drugi po formuli CILJNI DOMEN JE IZVORNI DOMEN¹, pri čemu je domen koji služi kao osnova za preslikavanje obično konkretniji, bliži i dostupniji iskustvu (na primer, kretanje u prostoru, toplota/hladnoća, svetlost/tama, biljke), dok je domen koji je strukturiran znanjem o izvornom domenu obično apstraktniji i manje dostupan iskustvu (npr. emocije, ekonomija, politika, društvo) (Kövecses 2002). Svakodnevno iskustvo stoga igra vitalnu ulogu u procesu saznavanja stvarnosti i konceptualizacije apstraktnih pojmova. Pri preslikavanju strukture izvornog domena na ciljni domen

¹ U kognitivnoj lingvistici uobičajeno je da se pojmovne metafore navode MALIM VERZALOM.

dolazi do fokusiranja na određene aspekte i prikrivanja nekih drugih aspekata apstraktnog pojma koji nisu konzistentni sa metaforom o kojoj se radi. Ovo svojstvo pojmovnih metafora obilno se upotrebljava u političkom diskursu radi postizanja željenog efekta.

Sa širenjem kognitivno-semantičkog pristupa proučavanju metafora pojavio se veliki broj studija o upotrebi metafore u različitim tipovima političkog diskursa. Proučavanje odnosa između jezika i društva, kao i upotrebe metafore u diskursu radi postizanja određenog cilja i nametanja izvesnog pogleda na svet ili neku društveno relevantnu temu, predmet je kritičke analize diskursa i, naročito, kritičke analize metafora. Kritička analiza diskursa prevashodno se bavi analizom skrivenih i transparentnih strukturnih odnosa dominacije, diskriminacije, moći i kontrole onako kako se oni manifestuju u jeziku (Wodak 2001). Prema kritičkoj analizi metafora, kognitivno-semantički pristup metafori objašnjava samo način na koji govornici tumače metafore, dok proučavanje društvenog uticaja ideologije, kulture i istorije u okviru kritičke analize metafora pruža mnogo temeljnije objašnjenje njihove svrhe, odnosno, razloga zbog kojih se određene metafore koriste u specifičnom kontekstu (Charteris-Black 2004). Odabir metafora u određenom tipu diskursa uslovljen je i retoričkim ciljem ubeđivanja, što posebno važi za politički diskurs.

Iz tog razloga, integracija ovih pristupa u proučavanju jezičkog materijala može pružiti dragocene uvide u identifikovanju prisustva pojmovnih metafora u političkom diskursu, kao i u pogledu njihove uloge i namere sa kojima ih govornici upotrebljavaju.

1.2. Predmet istraživanja

Iako se i politički sistem u Srbiji tokom devedesetih godina 20. veka deklariseo kao demokratski, Srbija je tek promenama 2000. godine zadobila „formalne attribute“ demokratije, koji su bili praćeni urušavanjem prethodnog sistema i krupnim društveno-političkim i institucionalnim promenama. To je vreme kada praktično započinje uvođenje višepartijskog sistema i tržišne privrede u Srbiju, oličenih u nizu procesa koji se uobičajeno uopšteno opisuju pojmom „tranzicije“ ili „demokratizacije“ društva. Demokratizacija je proces dugog trajanja, čiji krajnji cilj jeste implementacija demokratskih institucija i normi, razvoj efektivne demokratije i njena puna afirmacija. Ovaj proces ima svoju početnu tačku, odnosno startnu poziciju (slom prethodnog sistema), kao i željeni cilj do koga treba stići (razvijena demokratija). U skladu sa ovom pojednostavljenom shemom, politički diskurs u Srbiji od 2000. godine naovamo obiluje jezičkim izrazima kojima se opisuje trenutna pozicija Srbije u ovom procesu i njena udaljenost od konačnog cilja, a kojima se pojednostavljeno, ali veoma efektno, sumira u određenom trenutku aktuelna konstelacija društveno-političkih okolnosti. Stoga se može reći da ovakva upotreba jezika u političkom diskursu predstavlja veoma moćno oruđe kojim se običnim građanima približava jedan apstraktni i teško razumljivi svet politike putem lako razumljivog i svakodnevnog iskustvu bliskog pojma kretanja po putanji: Srbija nije tranziciono društvo u kome se dešavaju složene društveno-poli-

tičke promene, već „putnik“ koji se nalazi u određenoj tački jednog „puta“ (tranzicije, demokratizacije) ka željenom krajnjem stanju (efektivnoj demokratiji).

Predmet ovog rada stoga jeste politički diskurs o tranziciji i demokratizaciji koji se odnosi na Srbiju u periodu od 2000. do 2010. godine i utvrđivanje stepena i oblika prisustva metafore PUTANJE u njemu. Jezički materijal koji će biti korišćen u analizi dobijen je pretragom internet sajtova dnevnih i nedeljnih novina, kao i novinskih agencija, na srpskom i engleskom jeziku². Tekstovi na oba jezika obuhvataju izjave aktera na političkoj sceni Srbije (primarni diskurs), kao i analize novinara, komentare čitalaca i sl. (sekundarni diskurs). Budući da strani mediji i način njihovog izveštavanja o procesu demokratizacije u tranzicionim zemljama mogu da daju nešto drugačije uvide u pitanja o kojima je ovde reč, odlučeno je da se i tekstovi na engleskom jeziku koji se odnose na ovaj proces u Srbiji uvrste u analizu.

1.3. Ranija istraživanja

Brojna istraživanja na korpusima različitih jezika ustanovila su prisustvo metafora zasnovanih na shemi putanje u oblikovanju političkog diskursa o raznovrsnim temama, kao i njihovih podmetafora.³ U nastavku će u kratkim crtama biti predstavljeno nekoliko studija koje se bave analizom upotrebe metafore PUTANJE u diskursu o Evropskoj uniji i tranziciji u srpskom i drugim južnoslovenskim jezicima, relevantnih za ovo istraživanje.

Šarić (2005) na korpusu hrvatskog jezika zaključuje da je metafora PUTANJE dominantan izvorni domen u konceptualizaciji različitih pitanja u vezi sa pridruživanjem ove zemlje Evropskoj uniji i procesom reformi. Autorka konstatuje da su metafore zasnovane na iskustvu kretanja po putanji zajedničke u diskursima mnogih evropskih zemalja, kako onih koje pripadaju Evropskoj uniji, tako i onih koje su u procesu pridruženja. Proces koji vodi članstvu u EU konceptualizuje se kao putovanje, zemlja je putnik, a Evropska unija cilj putovanja. Takođe, EU ne mora biti konceptualizovana kao cilj, već kao apstraktno odredište na putovanju koje vodi do neke druge, još apstraktnije destinacije. U različitim fazama odnosa između Hrvatske i EU upotrebljavaju se i naglašavaju različiti aspekti pojma o putanji i kretanju. Periodi političkih teškoća uzrokuju obrazlaganje prepreka na metaforičkom putu ka Evropi.

Rasulić (2008) na korpusu engleskog i srpskog jezika analizira konceptualizaciju Evropske unije van granica njenih članica i konstatuje da je jedna od metafora produktivnih u toj konceptualizaciji metafora EVROPSKA UNIJA JE DESTINACIJA, gde se zemlje članice kreću ka Evropskoj uniji koja se konceptualizuje kao

² Korpus je dobijen pretragom sledećih veb-sajtova: www.blic.rs, www.danas.rs, www.politika.rs, www.rts.rs, www.vreme.com, www.nin.co.rs, www.b92.net, www.guardian.co.uk, www.ft.com, www.economist.com, www.nytimes.com, www.bbc.co.uk, www.time.com, www.washingtonpost.com, observer.guardian.co.uk, www.timesonline.co.uk.

³ Vidi Drulák/Königová (2007) na materijalu češkog jezika, Zbierska-Sawala (2004) na materijalu poljskog jezika itd.

destinacija koja je od njih „prostorno“ udaljena. Istaknuti elementi sheme putanje koji su prisutni u ovoj konceptualizaciji jesu put, brzina, način kretanja, prepreke na putu i sl.

Silaški, Đurović i Radić-Bojanić (2009) analiziraju prisustvo i upotrebu metafore PUTOVANJA u konceptualizaciji procesa vizne liberalizacije za Srbiju na primerima iz dnevne i nedeljne štampe, u periodu između 2006. i 2009. godine. Autorke potvrđuju raširenu upotrebu metafora kretanja i putovanja i u ovom slučaju, potkrepljujući je velikim brojem ilustrativnih primera i opsežnom analizom uočenih pojmovnih preslikavanja.

Imajući u vidu opisana ranija istraživanja, ovaj rad teži da dopuni, odnosno, dodatno osvetli metaforu PUTANJE na primeru konceptualizacije procesa demokratizacije u Srbiji, kao i da sa lingvističkog stanovišta hronološki predstavi kako su opisivani naponi da se izvrši demokratizacija zemlje. U nastavku će biti prikazane podmetafore zasnovane na slikovnoj shemi PUTANJE identifikovane u primerima iz korpusa, ilustrovane izabranim primerima koji se navode integralno, sa datumom kada su se pojavili.

2. METAFORA PUTANJE U KONCEPTUALIZACIJI DEMOKRATIZACIJE

2.1. Pojam slikovne sheme

Iz svakodnevnog iskustva poznato je da je putanja stvarna ili zamišljena linija u prostoru po kojoj se krećemo kako bismo stigli od tačke A do tačke B. Rano iskustvo sa objektima koji se kreću po određenoj putanji, kao i kasnije samostalno kretanje ka određenom cilju, dovodi do primarnosti kretanja u prostoru u konceptualizaciji apstraktnih pojmova, odnosno ono služi kao osnova za razumevanje mnogih drugih domena ljudskog iskustva. Čim beba počne da uči da hoda, kod nje se javlja namera da stigne do željene lokacije. Svaka putanja ima iste elemente: izvoriste/početnu tačku, odredište/završnu tačku i niz međutačaka koje početnu tačku povezuju sa odredištem. Takođe, za kretanje putanjom važno je i vreme polaska iz početne tačke i dolaska u završnu, čime mu se nameće vremenski sled i javlja linearna spacijalizacija vremena. Džonson (Johnson 1987) prvi uvodi pojam slikovnih shema kao dinamičnih obrazaca perceptualne interakcije i motoričke aktivnosti koji se iznova ponavljaju i daju strukturu ljudskom iskustvu. Po njemu, slikovne sheme predstavljaju glavno sredstvo za uvođenje reda u iskustvo, što nam omogućava da svet oko sebe razumemo i o njemu zaključujemo. Autor navodi i veći broj slikovnih shema koje su od izuzetnog značaja za organizaciju iskustva, na primer, SADRŽAVANJE, PUTANJA, DEO I CELINA, CENTAR I PERIFERIJA itd. Lejkof i Džonson (Lakoff/Johnson 1999) specifikuju i dodatne elemente sheme PUTANJE, kao što su putnik koji se kreće, njegova pozicija i smer kretanja u određenom trenutku, kao i krajnja lokacija do koje putnik dolazi, a koja može, ali ne mora da bude željeno odredište. Moguće su još neke ekstenzije ove sheme, kao što su prevozno sredstvo u kome se putnik nalazi, brzina kretanja, prepreke na putu, sile koje deluju na putnika duž putanje, dodatni putnici itd.

Svi ovi elementi putanje veoma su produktivni u konceptualizaciji različitih procesa i aktivnosti u okviru metafore STRUKTURA DOGAĐAJA (Lakoff 1993). Kao izvorni domen ove metafore Lejkof navodi prostor, a kao ciljni događaje. Postoji niz podmetafora koje je čine: STANJE JE MESTO, PROMENA JE KRETANJE, UZROK JE SILA, AKCIJA JE SAMOINICIRANO KRETANJE, SVRHA AKCIJE JE ODREDIŠTE KRETANJA, NAČIN NA KOJI SE AKCIJA VRŠI ILI SREDSTVO ZA NJU JESTE PUTANJA KA ODREDIŠTU, TEŠKOĆE U AKCIJI JESU PREPREKE NA PUTU, PREDVIĐENI NAPREDAK JE RASPORED PUTOVANJA, SPOLJAŠNJI DOGAĐAJI SU KRUPNI POKRETNI PREDMETI, DUGOROČNE SVRSISHODNE AKTIVNOSTI SU PUTOVANJA. Metafore koje pripadaju ovom sistemu mogu da imaju niz svojih podmetafora, a sve metafore “nižeg” nivoa u svojim leksičkim manifestacijama nasleđuju strukturu metafora “višeg” nivoa.

2.2. „Kretanje“ ka demokratiji

U prikupljenom korpusu evidentno je da je metafora PUTANJE sveprisutna u konceptualizaciji procesa demokratizacije, tranzicije, kao i procesa približavanja Evropskoj uniji, koji akteri i primarnog i sekundarnog političkog diskursa povremeno izjednačavaju sa završetkom procesa izvođenja reformi i postizanja visokog stepena razvoja demokratije. Srbija i građani Srbije se konceptualizuju kao putnik, a potpuna demokratizacija društva, završetak procesa tranzicije, i, konačno, priključivanje Evropskoj uniji, kao krajnja destinacija putovanja. Ovakav način konceptualizacije procesa demokratizacije u skladu je sa metaforom SVRSISHODNA DRUŠTVENA AKTIVNOST JE PUTOVANJE DUŽ PUTANJE DO KRAJNJEG CILJA, koju je formulisao Čarteris-Blek (Charteris-Black 2004).

Iako bi za godinu početka tranzicije trebalo uzeti 1990. godinu, kada je uveden višepartijski sistem i započela tranzicija ka tržišnoj ekonomiji, iz prikupljenih primera zaključuje se da se smatra da je pravi početak procesa demokratizacije („puta ka demokratiji“) 5. oktobar 2000. godine, odnosno dolazak na vlast demokratskih snaga koje su srušile dotadašnji autoritarni režim. To najbolje pokazuje i jedna od prvih izjava novoizabranog predsednika SRJ Vojislava Koštunice, koji je izabrao baš metaforu putanje za opis velike promene koja se u društvu desila (*Srbija je krenula putem demokratije*).

1. U svom govoru srpskim "revolucionarima" sa balkona srpskog parlamenta, Koštunica je rekao da je „*Srbija krenula putem demokratije*“. Okt. 2000.
2. Mr. Kostunica told the crowds: "*Serbia hit the road of democracy (...)*". Okt. 2000.
3. ... *put ka demokratiji* je oslobođen... Okt. 2000.
4. Predstoji *dug put upoznavanja sa ljudskim pravima*. Nov. 2000.
5. October 2000 - a time that corresponds to *the commencement of our path to Europe...* Avg. 2007.

Kao i na svakom putu, i u procesu demokratizacije Srbije postoje neke ključne tačke, prekretnice, na kojima se svrha puta preispituje ili se podvlači da je oda-

brani put pravi. Veoma značajan događaj za dalju demokratizaciju Srbije desio se u martu 2003. godine kada je ubijen prvi demokratski premijer, dr Zoran Đinđić. U tom periodu je u političkom diskursu, i to naročito stranih zvaničnika, bilo dominantno naglašavanje ubijenog premijera kao inicijatora puta ka demokratiji, kao i jasna poruka da skretanja ili odustajanja od nastavka puta dalje demokratizacije ne sme biti. Takođe, ističe se namera zapadnih zemalja da Srbiji pruže neophodnu podršku u ostajanju na putu (tj. istrajavanju na daljem procesu sprovođenja reformi).

6. ... on je utemeljio *put ka demokratiji, političkim i ekonomskim reformama i integraciji sa Evropom...* Mar. 2003.
7. Želimo da potvrdimo našu želju da pomognemo Srbiji *na svom putu ka demokratiji i tržišnoj ekonomiji...* Mar. 2003.
8. ... želeli bismo da ponovimo našu podršku Vašoj čvrstoj nameri *da održite put reformi...* Mar. 2003.
9. ... *ništa neće stati na put uspešnom oporavku i napretku Vaše divne zemlje...* Mar. 2003.
10. Prošli ste *dugačak put na demokratizaciji zemlje ... nameravamo da vas podržimo na tom putu i da sa njega ne sme biti povratka natrag.* Mar. 2003.
11. ... EU mora da nastavi da ulaže napore kako bi *ohrabrila Srbiju da ostane na putu koji vodi ka uključenju u Uniju.* Mar. 2003.

Karakteristike tradicionalne predstave o putovanju preslikavaju se i na teškoće na koje se u procesu demokratizacije nailazi, u skladu sa metaforom TEŠKOĆE U AKCIJI JESU PREPREKE NA PUTU, odnosno karakteristike puta koje su iz iskustva prisutne u putovanju iz jedne tačke u drugu upotrebljavaju se za opisivanje karakteristika procesa demokratizacije i tranzicije. Čarteris-Blek (Charteris-Black 2004) smatra da se prepreke na putu preslikavaju kako bi prenele negativnu evaluaciju zasnovanu na shemi putanje u kojoj je ono što sprečava kretanje duž staze negativno vrednovano. Međutim, kako u svojoj analizi zaključuju Silaški, Đurović i Radić-Bojanić, "postojanje barijera u osnovi nosi snažno pozitivno određenje i akciju usmerenu ka njihovom uklanjanju" (Silaški, Đurović i Radić-Bojanić 2009: 152). Prepreke koje se javljaju na putu demokratizacije Srbije, sudeći po prikupljenom lingvističkom korpusu, jesu pre svega problemi u privrednoj tranziciji i nereseni status Kosova i Metohije, kao i razne nespecificovane stranputice i iskušenja, koje se konstantno pojavljuju tokom čitavog analiziranog perioda.

12. *Teška privredna tranzicija jedna je od najvećih prepreka na putu Srbije ka demokratskom društvu* tržišne privrede. Feb. 2005.
13. ... Serbia and Bosnia, which already believe *their road to accession is littered with obstacles.* Dec. 2006.
14. Serbia remains a divided and troubled country... Kosovo still *hinders progress on the road to the economic and political modernisation...* Feb. 2008.
15. Tadic, 50, promised *the road to the EU, despite all the obstacles the nation faces.* Maj 2008
16. *Put ka demokratiji pun je iskušenja i stranputica.* Jan. 2008.

17. Serbia faces *formidable obstacles on the road to entry*. Jul 2009.

Imajući u vidu nebrojene prepreke, i sam put demokratizacije doživljava se kao veoma težak, kamenit, pun problema, kao i vremenski dug, što implicira neprijatnosti za putnika koji se na njemu nalazi. U tom slučaju, ono što održava nadu jeste dostizanje konačnog cilja, odnosno nagrade, u vidu demokratizovane zemlje u okviru evropske zajednice koja pruža bolji život svojim građanima (kretanje u pravom smeru).

18. In spite of the government's pronouncements, *Serbia's path towards a wider European future may be rocky*. Mar. 2004.
19. *Put tranzicije trnovit je...* Apr. 2005.
20. Slovenia is already a member, but *for the rest it will be a long, hard road, especially for Serbia*. Mar. 2006.
21. „Serbia's troublesome road to democracy” Jun 2007.
22. Serbia and the EU: *the rocky road to Brussels* Apr. 2008.
23. Sazrevanje srpske demokratije je *dug i trnovit put* za koji, pored svih predizbornih i drugih obećanja, prečice nema. Jun 2008.
24. Serbia's *slow road to the EU*. Jul 2008
25. The *path* towards reform is a *long process*, but Serbia is *heading in the right direction* on many levels. Jun 2009.

S obzirom na ovakve karakteristike puta ka demokratiji i reformama, ne čudi što se tokom čitavog analiziranog perioda javljaju stalna preispitivanja odluke da se takvim putem i dalje ide, kao i povremeni podsticaji od strane zapadnih zvaničnika (*a push in the right direction*) kako bi se neodlučni putnik (Srbija, srpski političari i građani) ohrabрили i usmerili na pravi put. Prekretnice obično predstavljaju periodi održavanja parlamentarnih i predsedničkih izbora (2004, 2007, 2008. g.) kada, u zavisnosti od političke opcije koja će preuzeti vlast, prevladuje nada ili strah da će zemlja prekinuti dotadašnju politiku (*skrenuti sa puta reformi*) ili je zameniti nekom drugom (koja se percipira kao *stranputica*), kao i neodlučnost u pogledu nastavka sprovođenja reformi, odnosno, odabira pravog puta (*Srbija na raskrsnici*).

26. Serbia Needs a *Push in the Right Direction* Apr. 2004.
27. Is *transition heading the wrong way?* Sep. 2004.
28. The outcome of the vote, in which nationalists are pitted against pro-democracy and reform-orientated parties, will be *decisive in marking the road that Serbia will take*. Jan. 2007.
29. An Analysis of the Recent Serbian Elections: *Will the Path to Democracy and European Integration Prevail?* Feb. 2007.
30. Dulić je na godišnjoj skupštini Federacije nevladinih organizacija pod nazivom "Ako ne Evropa, onda šta?" ukazao da je *Srbija u ovom trenutku na raskrsnici i vrlo brzo će se opredeljivati kojim putem da krene*. Jan. 2008.
31. ... the divided Balkan country *back on the path to economic reform and co-operation*. Maj 2008.

32. The important coalition talks for the future of Serbia took two months and *for a long time it was rather uncertain which way Serbia was heading*. Jul 2008.

Brzina kretanja tokom putovanja takođe je produktivan izvorni domen za konceptualizaciju brzine napretka u procesu demokratizacije i pridruživanja EU. Posmatrano iz perspektive jezika koji se upotrebljava pri opisivanju brzine napretka Srbije u tom procesu, iz godine u godinu se potencira da je on spor, da zemlja „stoji u mestu”, tj. ne pomera se, da bi napredak mogao biti brži, ali da to zavisi od mnogih faktora. U korpusu se javlja i upotreba metafore čiji je izvorni domen SPORT, odnosno kretanje po tačno utvrđenoj stazi u sportskoj disciplini atletika, i to u naglašavanju da je demokratizacija maratonska trka, što znači da je staza dugačka i da takmičari/putnici postižu manju brzinu i sporiji ritam nego kada se radi o atletskoj disciplini sprint (koja se trči kratkom stazom i mnogo većom brzinom). Pojam maratona implicira izdržljivost i fokusiranost atletičara/putnika, što je indikativno za slučaj Srbije na putu ka demokratiji. Krajem 2009. i početkom 2010. g. u izjavama srpskih političara sve više se potencira velika brzina Srbije u procesima reformi i priključenju Evropskoj uniji, što je i očekivano, budući da je posle deset godina kretanja po stazi, neophodno što brže dostići cilj putovanja.

33. Situacija u kojoj Hrvatska tako brzo grabi ka EU, a *mi stojimo u mestu*, neodrživa je... Jun 2004.
34. Serbian politics nevertheless reveals some trends that are clearly *keeping it from moving along as quickly as it really should*. Feb. 2007.
35. Let me say a few more words about *moving rapidly toward full European integration*. Avg. 2007.
36. ... some time will have to pass before *we're at full speed towards the EU*. Feb. 2008.
37. On je rekao da *demokratizacija nije "sprint nego maraton"* i da će UN u toj borbi stajati rame uz rame sa narodom Srbije. Jun 2008.
38. "*How fast and how far we can travel on the path together towards reconstructing Serbia* will depend on their meeting those obligations." Sept. 2009.
39. Marković: *Srbija će brzo u EU*. Dec. 2009.
40. Ministar spoljnih poslova Vuk Jeremić kaže da *Srbija nikada nije brže napredovala ka Evropi nego ove godine*. Dec. 2009.
41. "*Trka se nastavlja i kada postanete članica EU, jer se mora pratiti ritam čitave zajednice*, ali se u društvu trči i lakše i bolje". Jan. 2010.

Pred kraj analiziranog perioda javljaju se i stalna potvrđivanja ispravnosti puta/pravca u kom Srbija i njeni građani idu ka demokratizaciji, okončanju tranzicije i priključenju Evropskoj uniji. U svakodnevnom iskustvu, posle desetogodišnjeg putovanja/kretanja u određenom smeru, logično je očekivati veliki pređen put iza sebe, kao i malu udaljenost od željenog cilja. Međutim, i posle deset godina od početka procesa tranzicije i uvođenja reformi, srpski političari ne mogu da preciziraju koliko je ostalo do dostizanja konačnog cilja i umesto toga i dalje potenci-

raju da ovaj put nema alternativu i da građani moraju da se bore da na njemu ostanu. Zaključak koji sledi iz ovakvog diskursa jeste da je Srbija vrlo neodlučan i zbunjnjen putnik, kome je s vremena na vreme neophodno iznova objašnjavati razloge zbog kojih je korisno dostići krajnji cilj na putu demokratizacije društva i konačnog priključenja Evropskoj uniji, kao i da posle jedne decenije "putovanja" proces nije u stadijumu u kome bi se očekivalo da bude.

42. Boris Tadic, president and main pro-EU party leader, said: "*No one can doubt the road that Serbia has taken.*" Dec. 2009.
43. Srbija je poslednjih nekoliko godina veoma napredovala na putu evropskih integracija, ali taj *put nikako nije završen i pred Srbijom se nalazi čitav niz koraka koje mora preduzeti* pre nego što postane punopravna članica EU. Jan. 2010.
44. Dulić je naglasio da *put Srbije u EU nema alternativu*. Jan. 2010.
45. On je istakao da je *DS prvi naslutio da je integracija Srbije u Evropsku uniju najbolji put* i da su u toj stranci "srećni" kada im se još neko pridruži na tom putu. Feb. 2010.
46. Vuk Drašković kaže da *Srbija mora da se bori da ostane na evropskom putu*. Mar. 2010.

3. ZAKLJUČAK

Proučavanje metafora u političkom diskursu veoma je važno budući da se pomoću njih široj javnosti omogućava da razume značenje inače apstraktnih i veoma složenih političkih dešavanja, kao i da se fokusira samo na njihove bitne elemente (Mio 1997: 130). Metafore zasnovane na iskustvenoj shemi kretanja ka određenom cilju čine jezgro fundamentalnih metafora prisutnih u svakodnevnom životu (Charteris-Black/Mussolf 2003) i stoga je prirodno očekivati njihovu upotrebu i u političkom diskursu jedne zemlje. Semantička analiza na korpusu novinskih tekstova na srpskom i engleskom jeziku u periodu od 2000. do 2010. g. pokazuje da se, u slučaju Srbije, metafora PUTANJE obilato koristi u oblikovanju diskursa o demokratizaciji, procesu tranzicije i priključenja Evropskoj uniji. Kao i u jezicima drugih evropskih zemalja koje su prošle ili još uvek prolaze kroz proces tranzicije (Zbierska-Sawala 2004, Šarić 2005), cilj upotrebe ovakve metafore jeste približavanje jednog dugačkog i komplikovanog društveno-političkog procesa i napretka ostvarenom u njemu običnim građanima putem elemenata svakodnevnog iskustva sa kretanjem po putanji, koji su im dobro poznati.

Takođe, pokazuje se da analiza upotrebe metafore PUTANJE u diskursu može da bude dobro sredstvo u analizi karakteristika tranzicionog procesa u Srbiji. Put zemlje ka demokratiji nije pravolinijski, tj. ispunjen je stalnim nedoumicama o ispravnom smeru, kao i manjim skretanjima sa glavnog (i, podrazumevano, pravog) puta. Pregled jezičkog materijala u periodu od 2000. do 2010. godine ilustrativan je i govori o mišljenju političara i medija o ovom procesu, kao i o očekivanjima u pogledu budućnosti reformi u Srbiji i vremenu njihovog okončanja. Kada se obraćaju medijima, politički akteri biraju one izraze koji nameću njihov sopstveni

pogled na određene teme, a metafora postaje sredstvo kojim je moguće uticati na mišljenje običnih građana (Charteris-Black 2004), u ovom konkretnom slučaju o tome kakav je napredak u procesu demokratizacije srpskog društva i koje su prednosti „brzog putovanja“ do konačnog cilja. Tako političari često izbegavaju da definišu tačnu tačku na putu ka demokratizaciji na kojoj se zemlja nalazi, ali opravdavaju sporost „prelaženja puta“ brojnim (fizičkim) preprekama na njemu, konstantno naglašavajući vrednost dolaženja do krajnje destinacije i neophodnu istrajnost da se (dalekom) cilju što više približimo.

Ova kratka studija pokazuje da su metafore zasnovane na slikovnoj shemi PUTANJE veoma pogodne za prenošenje poruka aktera na političkoj sceni, u ovom konkretnom slučaju, o procesu demokratizacije u Srbiji. Struktura čovekovog iskustva na kome je ova slikovna shema zasnovana dozvoljava isticanje brojnih aspekata dugačkih i teških procesa koji se izvode radi postizanja nekog društveno poželjnog cilja: njegove dužine, neophodnih etapa u prelaženju puta, prepreka kretanju koje se javljaju i zahtevane strpljivosti u njihovom prevazilaženju mogućih stranputica ili prečica, kao i vrednosti krajnje destinacije. Pokazuje se da i posle dugogodišnjeg putovanja prema demokratiji nije moguće tačno odrediti poziciju putnika (Srbije i srpskog naroda) na putu, niti reći koliko je tačno preostalo da se pređe do željenog cilja (okončanja procesa demokratizacije i priključenja Evropskoj uniji). Imajući u vidu prepreke prisutne na putu, cilj se u pojedinim trenucima čini nedostižnim, dalekim, i postavlja se pitanje da li je vredno i dalje trošiti energiju za mukotrpno kretanje po ovakvom putu. Sve dok ovaj proces predstavlja deo društvene stvarnosti Srbije, može se očekivati prisustvo metafore PUTANJE u oblikovanju diskursa o njemu, budući da se pokazala kao veoma pogodna za „konkretizovanje složenih političkih procesa u formi stereotipnih shema koje oblikuju medijsko izveštavanje“ (Charteris-Black/Mussolf 2003:153). Time se još jednom potvrđuje tvrdnja da metafore imaju veoma važnu ulogu u konstrukciji društvene i političke realnosti (Lakoff/Johnson 1980: 236).

Literatura

- Charteris-Black, J. (2004). *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
- Charteris-Black, J. and A. Mussolf (2003). “‘Battered hero’ or ‘innocent victim’? A comparative study of metaphors for euro trading in British and German financial reporting”. *English for Specific Purposes* 22: 153-176.
- Drulák, P. and L. Königová (2007). “Figuring out Europe: EU metaphors in the minds of Czech civil servants”. *Perspectives. Central European Review of International Affairs* 28: 5-23.
- Johnson, M. (1987). *The body in the mind: the bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Lakoff, G. (1993). “The Contemporary Theory of Metaphor”. In: *Metaphor and Thought*. 2nd edition (A. Ortony, ed.). New York: Cambridge University Press: 202-251.
- Lakoff, G. and M. Johnson (1999). *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.

- Lakoff, G. and M. Johnson (1980): *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mio, J.S. (1997). "Metaphor and politics". *Metaphor and Symbol* 12(2): 113-133.
- Rasulić, K. (2008). "On the conceptualisation of the European Union across EU boundaries". In: *ELLSSAC Proceedings, Vol. 1* (K. Rasulić and I. Trbojević, eds.). Beograd: Čigoja štampa: 315-327.
- Silaški, N., T. Đurović i B. Radić-Bojanić (2009). *Javni diskurs Srbije*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
- Šarić, Lj. (2005). "Metaphorical models in EU discourse in the Croatian media". *Jezikoslovlje* 6 (2): 145-170.
- Wodak, R. (2001). "What CDA is about – a summary of its history, important concepts and developments". In: *Methods of Critical Discourse Analysis: introducing qualitative methods* (R. Wodak and M. Meyer, eds.). Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications: 1-14.
- Zbierska-Sawala, A. (2004). "The conceptualization of the European Union in Polish public discourse, 2002-2003". *Journal of multilingual and multicultural development* 25 (5&6): 408-423.

Tijana Vesić Pavlović

THE ROCKY ROAD TO DEMOCRACY: THE JOURNEY METAPHOR IN THE CONCEPTUALIZATION OF THE TRANSITION PROCESS IN SERBIA

Summary

The democratization process is usually referred to as the traversing of a certain path that a country has to take in order to reach a certain goal. The elements of the usual representation of the concept of a road, which are used in those cases, include various phrases referring to progressing along a path, finding and overcoming obstacles on the way, the speed of movement and the like. Although this type of discourse is not perceived as either new or original, considering the fact that it is highly conventionalized, research in the theoretical framework of cognitive linguistics in terms of the use of expressions which are used in language primarily for denoting movement, usually surface in the manifestations of the metaphor of the JOURNEY and its submetaphors. The aim of this research is to use the examples gathered from electronic sources to analyze the transitional discourse used to refer to Serbia during a ten-year period, from 2000 to 2010, and to identify the concept transfers from the domain of a journey which are used to conceptualize progress of a country during a transition process, as well as to illustrate that progress through the prism of the languages which are used to describe it. The main conclusion that we reached on the basis of the completed analysis is that the JOURNEY metaphor is present in the shaping of the discourse on democratization and the reforms of Serbian society, as well as that the monitoring of its manifestations in the analysis of the primary and secondary political discourse can be used to draw conclusions on the degree of success that the country has had during this long and difficult process.

Tijana Vesić Pavlović
Mašinski fakultet, Beograd
tvesic@mas.bg.ac.rs